

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Поглиблене вивчення виховання вольових якостей особистості студента факультету фізичного виховання і спорту. Написання кандидатської дисертації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гоноблін Ф.Н. Психологія. Навчальний посібник / Ф.Н.Гоноблін. – М., 1976. – С.42.
2. Калін В.К. На шляхах побудови теорії волі / В.К. Калін. – Психологічний журнал. – 1989. – № 2.
3. Олешки І.А. Досвід психологічного аналізу спортивної діяльності / І.А.Олешки. – В зб.: Психологія спортивної діяльності. – М.: Вид. ВНІФК, 1978.
4. Пуні А.Ц. Психологічні основи вольової підготовки в спорті / А.Ц.Пуні. – М., 1977. – С. 23.
5. Селіванов В.І. Вибрані психологічні труди / В.І. Селіванов. – Рязань, 1992. – С. 56.

Шипко А.Л., Середня С.С.

ВОСПИТАНИЕ ВОЛЕВЫХ КАЧЕСТВ СТУДЕНТА КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

Статья посвящена обоснованию волевых качеств, которые являются базовыми для развития гармоничного индивидуума, его существования в современной сверхбыстрой, постоянно меняющейся социальной среде. Именно волевые качества составляют морально-волевую основу деятельности педагога, поэтому воспитание волевых качеств является неотъемлемой частью учебного процесса

Ключевые слова: свобода, сила воли, качества, личность.

Shipko A.L., Serednyaya S.S.

PARENTING STRONG-WILLED QUALITIES OF THE STUDENT AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

The article is devoted to the volitional internalss are base for development of harmonious individual, his existence in a modern ultrafast, constantly variable social environment. Exactly volitional internalss present morally-volitional basis of activity of teacher, that is why education of volitional internalss is inalienable part of educational process.

Key words: will, will-power, quality, personality.

УДК 37.013:504.062

Юркова Т.Ф.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У даній статті робиться спроба розкриття психологічних і педагогічних чинників та умов процесу формування екологічної культури школярів у період навчання в загальноосвітній школі.

Ключові слова: педагогічні умови, екологічна культура, виховна робота, загальноосвітня школа, екологічна освіта, екологічне виховання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Формування екологічної культури школярів – завдання складне і багатопланове. Успіх його багато в чому залежить від екологічної підготовки вчителя, усвідомлення ним мети і сутності природоохоронної діяльності, вміння визначати основні напрями екологічного виховання, виявляти умови, що сприяють успішному здійсненню поставлених завдань. Виховання екологічної культури до природного середовища в учнівській молоді слід розглядати як пріоритетний напрям у розв'язанні екологічних проблем, які екологічно вихована, культурна людина здатна подолати, налагодити свої взаємовідносини з природою без протиставлення себе їй на основі дбайливого, розумного, відповідального ставлення до природних ресурсів.

Аналіз досліджень і публікацій. В останні десятиріччя екологічна освіта вивчається як наймогутніший фактор виходу з кризи, яка склалася у відношеннях людини з природою (В.М. Бровдій, Н.О. Пустовіт, Т.В. Тимочко, В.Д. Шарко, С.В.Шмалей).

А.В. Толстоухов доводить, що своїм втручанням у природу людина впливає на загальнопланетарний життєво важливий фізико-хімічний, геологічний, кліматичний і біологічний зв'язок. У багатьох роботах він наголошує, що в наш час мова повинна йти про деградацію глобального навколишнього середовища, що зумовлює необхідність зміни пріоритетів і мотивів людського існування, подолання споживацького ставлення до природи.

А.В. Толстоухов вивчає проблеми екологічної освіти як психолого-педагогічний процес впливу на людину, метою якої є формування теоретичного рівня екологічної свідомості. Він стверджує: “За своєю суттю екологічна культура є своєрідним “кодексом поведінки”, що лежить в основі екологічної діяльності. Вона включає в себе зріз суспільно виробленого способу самореалізації людини в природі, культурних традицій, життєвого досвіду, моральних почуттів та моральної оцінки ставлення до природи. Це сукупність знань, норм, стереотипів та “правил поведінки” людини в оточуючому їй природному світі” [12, с.8-15].

Екологізацію свідомості Г.П. Пустовіт розглядає як важливу умову оптимізації взаємодії суспільства і природи, показує взаємозв'язок формальної (шкільної) і неформальної (позашкільної) та позакласної системи екологічної освіти підростаючого покоління, наголошує, що екологічна освіта повинна бути неперервним процесом, який має охоплювати всі вікові, соціальні та професійні групи населення [8].

О.В. Пащенко досліджує особливості екологічного виховання у дитячому русі як системі формування самоорганізованої особистості з високим показником громадської активності та відповідальності [11, с. 194-196].

Особливості методики екологічного ставлення особистості на різних вікових етапах вивчали І.Д.Зверев, В.Н.Максимова, Г.С.Марочко, В.Маршицька, З.П.Плохій, Г.С.Тарасенко та ін.

Так Ю. Бойчук, досліджуючи проблему екологічної культури майбутніх учителів підкреслює наявність мотиваційно-ціннісної складової, що характеризується наявністю сукупності соціальних настанов, мотивів, нахилів, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій та сформованих психологічних властивостей, необхідних для здійснення еколого-валеологічної діяльності [2, с. 157].

Формування цілей статті. Метою статті є розглянути основні підходи до визначення психолого-педагогічних умов формування у школярів екологічної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури свідчить, що певною мірою вже розкрито завдання, зміст, форми і методи екологічної освіти. Водночас є підстави для висновку, що сучасні вчені ще недостатньо приділяють уваги проблемі формування екологічної свідомості, відповідального ставлення до природи, розвитку екологічної культури особистості. Тому екологічна свідомість, екологічна культура всього людства у розв'язанні нагальних екологічних проблем є вирішальною.

Особливо важливе місце у цьому процесі повинна займати система екологічної освіти та виховання, яка в останні десятиріччя сформувалась у самостійну галузь педагогічної теорії і практики з притаманним їй понятійним апаратом, метою, змістом, завданнями та принципами. Основними завданнями екологічного виховання є нагромадження в людини екологічних знань, виховання любові до природи, прагнення берегти і примножувати її багатства та формування вмінь і навичок природоохоронної діяльності.

У формуванні екологічної свідомості учнівської молоді, що є однією з важливих ланок становлення людини – громадянина, відповідальна роль належить сучасній школі. Курс основних екологічних знань у школі можна розділити на три основні складові: початкова школа – це елементарні знання про навколишній світ (уроки природознавства); основна школа включає екологічні знання, що інтегровані у зміст предметів природничого циклу (географія, біологія, хімія); у старшій школі поглиблюються знання, здобуті на уроках

природничих дисциплін у основній школі, здійснюється моделювання простих кризових ситуацій. У навчальні плани включають інтегровані курси різних природничих та екологічних дисциплін. Таким чином, шкільний етап є базовою для подальшого поглиблення екологічної освіти та виховання у вузах.

Існує декілька підходів суті поняття “екологія”. Так, у словнику української мови ми читаємо, що це – “розділ біології, що займається вивченням взаємовідношення між організмом і оточуючим середовищем” [5]. Інші автори наголошують на тому, що екологія представляє собою науку про взаємовідносини живих істот між собою та органічною природою, що їх оточує, зв’язок в системах, яким підпорядковане існування організмів, структура і функціонування цих систем [4].

Зміст терміну “екологія” за останні роки значно розширився. Тому від суто біологічного його розуміння треба переходити до нового трактування, що передбачає взаємодію з природою, стратегію поведінки людини відносно природи. Сутність її складає турбота про охорону природи. Передумовою досягнення цієї мети є високий рівень екологічної культури особистості. Від успішного здійснення завдань екологічного виховання у вирішальній мірі залежить сучасний і майбутній стан природного середовища. Що ж являє собою екологічне виховання? Вчені визначають його як цілеспрямований процес формування відповідального ставлення до навколишнього середовища і природи взагалі, що виявляється у всіх видах діяльності і в спілкуванні з природою [13].

З приведеної трактовки випливають мета і очікувані результати екологічного виховання. Як підкреслюється в “Концепції екологічної освіти України”, основною метою освіти в галузі навколишнього середовища є формування екологічної культури особистості як форми регуляції взаємодії людини з природою [6].

Екологічна культура характеризується: різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне, соціальне); наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій відносно до природи; екологічним стилем і відповідальним ставленням до природи й свого здоров’я; наявністю і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому і локальному рівнях); безпосередньою участю у природоохоронній діяльності; передбаченням можливих негативних віддалених наслідків природоперетворюючої діяльності людини. Формування екологічної культури здійснюється поетапним шляхом вирішення освітніх, виховних і розвивальних завдань.

При визначенні основних напрямків діяльності педагога, орієнтованої на формування екологічної культури учнів, ми виходили з тих, які були висунуті О.М.Захлебним, І.Д.Зверевим, І.Т.Суравегіною та ін.

Визначимо головні з цих напрямків: розвиток у школярів внутрішньої потреби у пізнанні природи; оволодіння нормами екологічно-грамотної поведінки, формування у школярів навичок і вмінь спілкування з природою; засвоєння народних традицій у взаємовідносинах з природою і кращих зразків світової практики поводження в природі; залучення молодого покоління до активної природоохоронної діяльності на основі набутих знань і ціннісних орієнтацій; сприяння переходу опанованих знань в особисті переконання, в естетичні смаки, норми ставлення до природи.

На спеціальну увагу заслуговує питання формування у школярів навичок і вмінь екологічної діяльності. В процесі викладання гуманітарних предметів це питання розв’язується дещо інакше, ніж при вивченні предметів природничого циклу. Останні своїм змістом, спрямованістю прямо орієнтують на практичну діяльність в природному середовищі. Засвоєння їх тісно пов’язане з практичними заняттями, дослідництвом, роботою в полі, на пришкольніх ділянках, організацією суспільно-корисної праці екологічного змісту. Що стосується предметів гуманітарного циклу, то завдання екологічного виховання вирішуються в процесі їх засвоєння дещо по-іншому, хоча і тут практичні дії не виключаються. В силу специфіки цих предметів основний акцент у формуванні ціннісної культури школярів робиться на залучення учнів до художньої і науково-пізнавальної

літератури екологічної спрямованості, на формуванні вмінь та навичок роботи з цією літературою.

Одним із основних напрямків в організації екологічного виховання та освіти є поєднання знань екологічної спрямованості з практичним їх застосуванням. Завдання це особливо актуальне сьогодні, коли різко підвищуються вимоги до освіти і виховання в галузі навколишнього середовища. Вчителю у цьому зв'язку важливо постійно зміцнювати в свідомості вихованців думку про те, що екологічні знання мають стати керівництвом до дії. Для цього важливо в такий спосіб організувати діяльність учнів екологічної спрямованості, щоб сам школяр відчув брак відповідних знань і необхідність поповнення їх у процесі навчання і самоосвіти. Досягається це шляхом застосування системи завдань репродуктивного і творчого характеру, що орієнтують школярів на поповнення і використання знань. Варіанти таких завдань доцільно скласти стосовно вивчення одного або деяких предметів, що дозволить використати переваги міжпредметного підходу до засвоєння і застосування знань в галузі навколишнього середовища.

Формування екологічної культури школярів нерозривно пов'язане з естетичним і моральним становленням особистості. Процес екологічного виховання передбачає комплексну дію на розвиток ставлення школярів до природи в поєднанні екологічних, естетичних і моральних компонентів. Без розвиненої здатності естетично-морального сприймання неможливе цілісне освоєння і суттєве пізнання природного об'єкту як естетично довершеного, прекрасного в своєму роді. В свою чергу, без почуття відповідальності, патріотизму, гуманізму, турботи про оточуючий нас світ ні про які позитивні результати в справі естетичного виховання навіть говорити не варто. Тому піклування вчителя про розвиток морально-естетичного ставлення учнів до оточуючого їх природного світу має стати однією з головних точок прикладання сил в процесі екологічного виховання учнів. Успіх реалізації поставленої мети залежить від дотримання ряду педагогічних вимог, які значною мірою визначають хід і результати формування екологічної культури особистості.

Перш за все, ми маємо на увазі необхідність врахування вікових та індивідуальних особливостей школярів, які на різних стадіях по-різному сприймають і усвідомлюють навколишнє. Тому форми і методи екологічного виховання мають видозмінюватись з урахуванням своєрідності сприймання природи дитиною, підлітком, юнаком. До того ж необхідно приймати до уваги і індивідуальні особливості індивіда, риси його характеру, уподобання, ставлення до природи, потреби та інтереси, які склалися в особистому досвіді окремих школярів.

Серед інших важливих передумов ефективності процесу становлення екологічної культури школярів доцільно виділити таку, як визначення і застосування оптимальних форм і методів виховного впливу на учнів; активне залучення вихованців до природоохоронної роботи; формування мотивів відповідального ставлення до природи, прагнення глибше пізнати її, примножувати її багатства.

Всю практичну діяльність дітей, виконання завдань дослідницького характеру вкрай необхідно пов'язувати з безпосередньою участю в природоохоронній роботі. Кожна справа, пов'язана з примноженням природних багатств, стає сходинкою в моральному і трудовому розвитку особистості.

Визначаючи основні умови забезпечення ефективності екологічної підготовки шкільної молоді, не можна обминути приклад учителя, який активно впливає на взаємовідносини учнів з навколишнім світом, на їх поведінку і свідомість. При цьому немає великої різниці, викладачем якого предмета являється той чи інший педагог. Кожен предмет шкільної програми при відповідній спрямованості, педагогічній інструментовці та спеціальних зусиллях учителя може і має прислужувати цілям становлення екологічної культури школярів. Успіх багато в чому залежить від екологічної підготовки вчителя, його закоханості в природу, здатності виділяти екологічні аспекти матеріалу, що вивчається, вміння залучити учнів до самостійного розв'язання екологічних проблем, що створюються в

процесі засвоєння цього матеріалу, спрямувати зусилля своїх вихованців на екологічно-доцільну діяльність і поведінку в природі. “Саме готовність педагога до екологічного виховання учнів, – зазначає з цього приводу А.Бегека, – сприяє в кінцевому підсумку спрямуванню зусиль суспільства на оптимізацію умов довкілля” [1, с.34]. Такі основні напрямки в діяльності вчителя щодо розвитку екологічної культури школярів і головні умови здійснення поставленої мети, ті відправні ідеї, які були покладені в основу нашого підходу до дослідження теми.

Висновки з даного дослідження. У формуванні екологічної культури провідна роль належить предметам природничого циклу, але і в процесі викладання гуманітарних предметів за своїм змістом, спрямованістю вони орієнтують учнів на практичну діяльність в природному середовищі.

Вищеназвані психолого-педагогічні умови ефективного формування екологічної культури школярів більш детально можуть бути досліджені в подальшому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бегека А.Д. Екологічна освіта: стан і завдання // Рідна школа. – 1995. – №6. – С. 33-34.
2. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура: Теоретико-методологічні аспекти: монографія / Ю.Д. Бойчук. – Суми: Університетська книга, 2008. – 357 с.
3. Бровдій В.М. Екологічна освіта у вищих закладах освіти України // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – С. 19-23.
4. Волкова А.С. Екологічне виховання школярів / Серія “Педагогічна” / Т-во “Знання” УРСР, № 15 – К., 1985. – 46 с.
5. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
6. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2002. – №7. – С.3 – 23.
7. Погорелова А. Екологічна культура: проблеми і шляхи формування на Україні // Рідна природа. – 1993. – №1. – С. 3 – 7.
8. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія / Г.П. Пустовіт. – К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
9. Пустовіт Н.О. Стандартизація змісту шкільної екологічної освіти // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – С. 15-19.
10. Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки. Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – С. 432-433. (Альма-матер).
11. Пашенко О.В. Громадський рух та екологічне виховання: Всеукраїнська дитяча спілка “Екологічна варта” // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – С. 194 – 196.
12. Толстоухов А.В. Маємо бути готовими до екологічного виклику майбутнього // Екологічна освіта і виховання: досвід та перспективи // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – С.8-15
13. Захлебный А.Н. Экологическое образование школьников во внеклассной работе [Пособие для учителя] / А.Н. Захлебный, И.Т. Суравегина. – М.: Просвещение, 1984. – 160 с.
14. Тимочко Т.В. Мета і завдання Всеукраїнської екологічної ліги у галузі екологічної освіти та виховання // Екологічна освіта та виховання: досвід та перспективи // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2001. – С. 23-32.
15. Шарко В.Д. Методична підготовка вчителя фізики в умовах неперервної освіти: монографія / В.Д. Шарко. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – 400 с.
16. Шмалей С.В. Система екологічної освіти загальноосвітньої школи в процесі вивчення природничо-наукового циклу: монографія / С.В. Шмалей. – Херсон: Літера, 2004. – 364 с.

Юркова Т.Ф.

*ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ У ШКОЛЬНИКОВ
ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ*

В данной статье делается попытка раскрытия психологических и педагогических факторов и условий процесса формирования экологической культуры школьников в период обучения в общеобразовательной школе.

Ключевые слова: педагогические условия, экологическая культура, воспитательная работа, общеобразовательная школа, экологическое образование, экологическое воспитание.

Yurkova T.F.

*PSYCHOLOGY-PEGAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF SCHOOLCHILDREN
ENVIRONMENTAL CULTURE*

This article attempts to disclose the psychological and pedagogical factors and conditions of the formation of ecological culture of students during their studies in secondary school.

Key words: pedagogical conditions, environment, culture, education work, secondary school, environmental education, environmental education.